

МИЛА МЕДИГОВИЋ СТЕФАНОВИЋ

ЛАВИРИНТИ СУДИЛИШТА*

„Књижевност је замена за живот.
Књижевност је паралелан живот.”

Данило Киш

САЖЕТАК: Стваралачко здање Јовице Аћина пројектовано је као фикцијска грађевина оплемењена бојама и звуцима мулти-жанровских текстовних подлога. Пишчева књижевна ходољубља остварена су под заштитом Бога инспиративности који, показујући пут избављења, евоцира људско страдање од памтивека. Тако у композиционој шеми Аћин повезује аутопоетске карике у маниру писања на гледање о(т)писаног литерарног складишта. Претражујући меморисану архиву – сијасет растурених, насумичних и намерних записа, Аћин преиначава заоставштину попуњавајући празнину постојања. Као дух улази у врт сећања на сопствено и туђе битисање. Символику баштенског биља, дрвећа, птица и других створова Аћин је окрилатио имагинацијом слагања случајних записа у нову поетолошку структуру. Најновији Аћинов роман – чији је наслов библијска мистификација – захтева смисаону повезаност архитекстова и актуелних приповедачких збивања. У композиционом редоследу, између старта „трке без циља” и завршнице у врачарској башти, одвезује се чвор наративног свежња.

КЉУЧНЕ РЕЧИ: људско страдање, прошлост–садашњост, свето, профано, врт, башта, птице, Врачар, Содома, Јерусалим, Макс Брод, Кафка, Киш

* О књизи: Јовица Аћин, *Хогочашће у Согому*, Службени гласник, Београд 2022.

ОРИГИНАЛ И КОПИЈА

Аћинова ванредна активност спаја митолошко и стварно, реално и фантастично, трансформишући првобитну замисао о жанровској концепцији књиге *Хогочауће у Согому*. Шта би било да је Макс Брод (аустријски и јеврејски писац) послушао свог пријатеља Кафку и спалио његову рукописну заоставштину – та незамислива упитаност надвија се над овом књигом.

Непресушна енергија ума и срца усмерила је писца и преводаца Јовицу Аћина да читаоцима подари преводе необјављених рукописа Франца Кафке. Када се све прочита – при коначном свођењу, осветљавамо цитате из књиге *Кафка за и њројив* Гинтера Андерса који се могу тумачити и као Аћинова стваралача фактографија.

Живио је у једној двосмисленој епохи: у епохи која, се у свему што ради, у техници, привреди политици, већ одавно одрекла „смисла“; која је са „смрћу бога“ изгубила провиденцију, дакле, оно „чему, дакле, смисао“ и више не вјерује чак ни „прогресу“ који смјењује „провиденцију“, том последњем унуку појма о смислу, кратковјечном, премда има румене образе; он је живио у епохи, која апсолутно није била духовно или душевно дорасла својој властитој смислом огољеној пракси и која је за собом као украсе и амulette, вукла крхотине већ одавно разбијених религиозних, метафизичких и моралних рјечника (Гинтер Андерс, *Кафка – за и њројив*, превео с немачког Иван Фохт, Народна просвјета, Сарајево 1955, стр. 103).

Сва књижевна путоштва – стварна и химеричка, завршавају на небеском степеништу у валерима и тоновима списатељског умећа. Стваралачки лавиринт Јовице Аћина исцртан је бојама и звуцима мултижанровских текстовних предива. Његова књижевна ходољубља остварена су под заштитом Бога инспиративности који, показујући пут избављења, евоцира људско страдање од памтивека. Тако у композиционом пачворку Аћин повезује аутопоетске карице у маниру писања на гледање о(т)писаног литераног складишта. Претражујући меморисану архиву – сијасет растуриених, насумичних и намерних записа, Аћин преиначава заоставштину попуњавајући празнину постојања. Као дух улази у врт сећања на сопствено и туђе битисање. Врт ружних сећања и башта људских страдања обојене – судбинским колоритом, могу бити боје слеза – налик Њопићевој, или посуте концлогорским пепелом из Кишовог споменара.

Симболику баштенског биља, дрвећа, птица и других створова Аћин је окрилатио имагинацијом слагања случајних записа у нову поетолошку структуру. Црна врана (Vodb у Ирској је једно од имена богиња рата), надноси се у песимистичкој интонацији над „оголело дрво” пролазности и нашег лаганог одумирања, како би као двојник показала људској души пут ка свету мртвих. Ескапистички бег од животне стварности, није незадовољство собом, већ непомирљивост са пошастима које трају од настанка света.

Можда је то дрво сировина за папир, еспарто подлога на којој остају печати мастила, пишневог и туђега зноја, или крви неког страдалника. Манир онеобичавања наративних исказа склопљен је у пишневој верзираности као поетолошка опорука. Књиге објављене 2021. и 2022. су „последње”, али књиге прича, *Бања*, *Све збој ваздуха*, роман *Хогочацће у Согому* и нови преводи Кафкиних дела потврђују ванредну енергију „голог приповедача” чије су збирке таштине осмишљене као оазе избављења од грубе свакодневице. И над овом књигом можемо изговорити један алилујариј донкихотовском јахачу литерарне апокалипсе у коју не верује док је не покрије корозија времена.

„Хромо дрво” (збирка прича *Бања*) има куполу испод које су окупљени, стварни и књижевни ликови улице *Via dolorosa* на Врачару или на неком другом месту наше планете. Неочекивано двосмислени искази све преобразе; остарело дрво озелени новим литерарним колоритом у пишневом екстеријеру:

Кад сам се прибрао од тог сазнања, у трачку свести схватам да је моје бивше дрво, ако је већ низашта, још довољно добро да буде скелет другом, пузавичастом животу. То ме можда убија, а можда буди, крепи, јер сад више не знам ко сам. А опет, као да то икад знамо.

Узлети бића у агонији и потрага за вечним коначиштем нижу се у бисерну огрлицу уметничког постојања. Обмане вида, фантоми по води, у ваздуху и на широкој пустињској бесконачности, оваплоћени су у пишневој уобразиљи. На пут по Светој земљи одважио се својевремено и Јован Дучић и ванредна промишљања овековечио у књизи *Грагови и химере*:

Једини од свих твораца разних вера, Христос је имао своју Палестину, свој Јерусалим, свој Назарет своју Јудејску пустињу, своју реку Јордани, своје језеро Генезаретско, који сви укупно тако ненадмашно украшују његов неодрљиви божанствени роман. Цео овај сунчани оквир, свака стазица, свака сенчица, све је из њега

саткано. Све је и створено за самог њега. Огромни Стари завет има, такођер, хиљадама изванредних личности, једну крупнију од других; царева, краљева, пророке, судије, хероје и страдалнике, домаће и стране завојеваче, али сви ишчезавају пред величинама и лепотама Христове личности. Има у Старом завету и догађаја који својим чудесима превазилазе све што је људска историја забележила и људска памет запамтила по трагичности и дубини, а све ишчезава пред тихом и чистом легендом сина Маријиног (Јован Дучић, *Грдови и химере*, Дерета, Београд 1999, стр. 274–275).

Заточеници смо истог круга на кратковекој стази која измиче; кад остаримо протресе нас Аћинов „аперкат” у рингу надметања за списатељску и читалачку значку. Његови наративни кодови налик су енигматском мозаику док попуњава празна поља животне укрштенице у „збирци знакова поред Андрићевог пута”. Асоцијација на један став из преписке Бориса Пастернака и Марине Цветајеве (1922–1936 – писмо из 1922), примењив је у „сродништву” изабраника на библиофилској планети. „Човек ’станује’ у телу, на исти начин као што станује у кући или Космосу који је себи створио” (Мирча Елијаде, *Светло и њрофано*, превео с француског Зоран Стојановић, Издавачка књижарница Зорана Стојановића, Нови Сад 2003). Писац као изасланик Светог списатељског духа окружен је књигама и обдарен посебним сензибилитетом. „Књига у рукама човека који има осећања не чека посету znalца, њу узимаш, запућујући се ка пријатељима у Пушкино, као своју сопствену, сроднички се њоме гордиш радујући јој се.” А исцелитељску обнову и вечност уметности наглашава и Аћин, тако да може потписати један пасус из Пастернакове преписке о уметничкој пријемчивости: „да то сећање у уметности никакви нови напори условљивача и поништитеља природе неће уништити.” Стваралачи поступак сабирања случајних записа на маргиналним цедуљама, евоцирамо и као Пастернаково умеће: „Свемоћни Бог Детаља, Сада – строфица у песми, усамљена и мрачна као напомена.”

Најновији Аћинов роман – чији је наслов библијска мистификација, захтева смисаону повезаност архитектстова и актуелних приповедачких збивања. У композиционом редоследу, између старта „трке без циља” и завршнице у врачарској башти, одвезује се чвор наративног свежња. „Из тог чвора, из којег висе неколико дивљих конаца као одступања од његовог центра, у књигу попут корњаче мили роман и, свакако, доприноси да у њему наслутимо сродство међу јунакињама и јунацима исприповеданих догађаја, а о којима сам састављао записе, па их расејавао и губио, налазио, прикупљао, и то не у један мах него током приличног броја година.”

Протагонисти наративних фрагмената су „знак знака” на ауторовом менију који у одељку „дизерта” има специјалитет „део Библије записан на семену смокве”.

Лутање кроз време и простор до најудаљенијих космичких непознаница својствено је свим сањалицама у овоземаљском или вечном сну. Неизоставни реквизит је пишево огледало садашњости и вечности – као одраз Самсона, Далиле, неког Лилипутанца или миша. Ови пасажии су препознатљиви мотиви Гросманових Библијских прича у *Лављем меду*, има их и у Стајнбековим *Мишевицима* и *Људима*, а уплетени су и у причу ходочасника.

Између оног што је горе и оног што је доле, каже једно од алхемијских предања, постоји големо огледало, које се назива космичко. Космос је у том називу заправо атанор, топионичка пећ у лабораторијама у којој се елементи претварају једни у друге, њихове кратке сенке у дуге и дуге у кратке.

Приповедну структуру Аћин репродукује асимилирајући *exi i tempi passati* и садашњост у одразу зрцала претходних књига, наративних фрагмената и приповедних ликова. Аутопоетско промишљање легитимисао је Јовица Аћин у овом исказу:

Уосталом, у књижевности, кад је стварана као фикција, сви ликови су у извесном смислу фантоми. Привиђења. Нека од њих су некад живела, а сад их нема. Друга никад нису истински била стварна него су изум неког ко је умислио да може да их ствара. Баба Рахиља је, међутим, истинска особа. Као да је измишљена. Чудо од жене. Обновила је целу породицу. Од Темишвара до обронака Пиринеја. Роман боље од мене прича о њој.

Европа на длану, уједињена или не, изнедрила је фашизам. Крлежа је био левичар и због тога жигосао бесмисао рата, његове хушкаче и превртљивце. У младости је био симпатизер српске политике и био окренут Београду „као ходочасник према светилишту”. Пре Другог светског рата сукобљавао се са Титом, да би касније био његова моћна фигура у југословенској култури.

Европа данас на концу конца ипак не зна, мисли ли својом властитом главом или не, увијек је склона да вјерује како је њен начин мишљења божанског поријекла. Кокетирајући тако на једној страни још увијек с небом и с божанским тајнама, она неће да вјерује да је сестра мајмунска, али никако не сумња у своје надземаљске дивиденде, у своје богом благословљене митраљезе и подморнице

(Мирослав Крлежа, „Европа данас”, у: *Заједничка читаоница. 2: Европа*, Удружење Крокодил, Београд 2019, стр. 18).

Комбиновање и преплитање алтернативних низова обележава структурираност херменеутичког кода Аћиновог романа *Хогочаиће у Содому*. Флора и фауна пишевог острва избављења – ако је писање оаза спаса из прозаичности; ауторско кретање има више нивоа: из перспективе поткровља, егзистенцијалног приземља и током шетњи стварним и уметничким стазама и пределима. Претње нестанка цивилизације на Земљи повезане су са вулканском лавом и оним што јој претходи, (прасак, дим и пепео). По троговима испод „другог неба” хода прерушени писац од старта на Врачару до циља у Содому, а његови фантазми нису опсена већ загревање пред „ф(р)онтализацију” у Содомију.

Аутобиографском методом свезнајући приповедач лицитира неке „озбиљне” и тривијалне мотиве. Међу ове последње су и оне примамљиве без дистанце из *Малој еројској речника српској језика*. Еротословље је вешто уграђено у бројне књиге Јовице Аћина. Венеција – светионик Адриатика, туристички и литерарни топос у осмишљавању егзистенције, изазов је сваког посетиоца. Мост уздаха био је последње видело осуђеника на смрт. Данашњи заточеници електронских „сокоћала” одлазе до закупљене собе да телесним сједињавањем у ропцу уживања заврше туристички дан (*Бања*, стр. 84–90). Но, „Содома и Гомора су виши и далекосежнији циљ од неке тамо љубави и кецања” (*Хогочаиће у Содому*, стр. 30).

Содому и Гомору из старозаветне „Књиге постања” уткали су у своја дела и Марсел Пруст (Прустова мајка била је Јеврејка) и Курцио Малапарте. Трагајући за сенкама минулих времена, Пруст кроз прикривени кибицфенстер – прати сцене оргијања и уживања, хранећи своју хомо-хетеросексуалну еротску жудњу. Присећајући се Волтерове лектире, Малапарте – италијански писац јеврејског порекла и доказани антифашиста, води фиктивни дијалог са просвећеним писцем и затвореником Бастиље. Мотив путовања у Свету земљу подразумева обилазак Јордана и посету Содому (Курцио Малапарте, *Содома и Гомора*, превела са шпанског Бојана Живановић, Службени гласник, Београд 2008). Посреднички ликови Малапартеове књиге могућа су допуна стваралачког процеса Аћиновог романа. Херменеутички код – према коме се артикулише и усмерава снага приповедања, загонетно је прикривен. Укрцан у лађу спаса Аћин упозорава на фатализам рибљег плача на обалама свих река и мора; сличне конотације прожимају и фрагменте Курцијеве младалачке аутобиографије. Волтер је храбри капетан Мртвог мора кога током пловидбе, такође, прате необични дога-

ђаји попут „зеленог облака” који је „због одсјаја сунца с времена на време чудно сребрнкасто светлуцао, те се чинио набрекао од мноштва риба које се праћакају”. (Врста морске рибе у Атлантском и Средоземном мору могу бити метафора илузије, маште и фантазама.)

Пут ка просветљењу подразумева мапе које главни протагониста приче позајмљује другим ликовима и са њима се поистовећује. Један од њих је и пропали учитељ Александар Тресигаћа (можда му је предачко презиме било Мрсомуд), из Куршумлије, науман да се запути до Содомије. Пут до жељене дестинације трасиран је неизвесношћу кроз „дрвену пустињу” искушења као у филмовима Микеланђела Антонионија. На обали мора је острво соли са једним сувим дрветом као метафором распећа на коме је Христ окончао овоземаљски живот. Читалац није сигуран јер се писац често повинује захтевима двосмислених утисака (*може бити и не мора да значи*). Аћин се окреће призорима са обале као савремене туристичке дестинације, да би се потом конектовао на историјске догађаје око Палестине и Израела. После старозаветне Библије прешао је на хомерско предање о Одисеју да као хумани писац помогне жртвама богова гнева.

Опседнутост еколошком чистоћом нашла се фрагментарно у протоку прича. Врана насељава хрпе смећа и непријатељски посматра човека. То је нека врста упозорења и опомена људима да чувају своја станишта од загађења, Аћин се здушно придружује потреби очишћења и околине и сваке људске душе. Поетски хербаријум цвећарства „Мирисно срце”, чува разноврсну флору за вечност, у тој башти су симболи добра и зла: драгољуб, ноћна фрајла, зумбул, дан и ноћ, руже, сунцокрет, паламида, штир, багрем, дрен, детелина, љиљан и др., цветне чатице „месождерки су најпримамљивијих боја” и изазов кулинара.

Једна Херодотова прича из V века п. н. е. одређује демократију као „првенство мноштва”, не само људског, већ и вредносног: демократија је скуп једнакости пред законима, сменљивости кроз изборе, одговорности, јавност и слободе. На тим начелима грађена је стара грчка, атинска демократија. Рим је у политику увео државу као републику, ренесанса аутономије и грађанство, да би модерно доба демократију ослонило на механизме представљања, са странкама, поделом власти и политичком економијом, кад се у Енглеској полако рађао парламент, у САД прве странке, у Француској револуционарни терор, све до искушења комунизма и нацизма у XX веку. Шта је још остало од демократије у нашој савремености, у доба технолошких и медијских глобалних промена, глобализације и нових фрагментација света? Зашто је данашња демократија у

„кризи”, подједнако „у доласку” као и „у одласку”? На које амби-валенције данас рачуна и чиме још може да се брани као поредак слободе где нека заједница људи одлучује о властитој судбини а појединац о сопственом животу? (Новица Милић, *Полицичка на-рајтологија. Оџлед о демократији*, Академска књига, Нови Сад 2022).

Хогочаиће у *Согому* прожето је и оксиморонским пасажима и то је наглашено на местима где се осветљава феномен смрти. Литерарне мапе од библијских до стварних локација уцртане су на пишчевој застави. Ту се у калеидоскопу сусрећу „башта која мисли”, Гилгамеш и Одисеј, Трампазлин, Зевзек, Матеја ванземалци, астрофизичар, Обрен деспот и неизоставни женски ликови.

Испаштање греха, Божја казна, страдање у ватри пакла од настанка света до данас укапало је црнило мастила у Ађиново пеликаново перо да „у прозирној самоћи” нацрта нови лавиринт, а по Борхесу свака књига је лавиринт. Нова књига, пресложена у позамашни адлигат фантастике, уписује се у пишчева непокретна добра. Подсећамо да је и Хљебников писао песме слажући их од делова ранијих песама, и подстицао редакторе, па чак и штампаре, да његов текст преправљају (Цветан Тодоров, *Увод у фантасиичну књижевност*, Рад, Београд 1987). Као дигресију убацујемо препоруку савременим штампарима, да налију трајније боје у машине како би књиге читали и нараштаји трећег миленијума. Странице дароване књиге почеле су да бледе од Сајма 2022. године, па се обневидели тешко сналазе у тексту.

Уверени смо да ће *Хогочаиће* у *Согому* исписано срцем задобити читалачку публику и наћи се на полицама „божанске библиотеке”. На крају свођења наративних слика у одразу огледала с друге стране, јасно је да ће вечно постојати скривени ходници имагинације и стваралачког елана Јовице Ађина.

Др Мила Медиговић Стефановић
Народна библиотека „Вук Караџић” Крагујевац
mila_stefanovic@yahoo.com